כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

בסודשיח

בס"ד ■ יום רביעי ■ פרשת תולדות ■ כ"ט מרחשון ה'תשע"ט ■ 07.11.2018 ■ גליון מס' 504

תפוצה לכל קהילות ישראל

רבקה בת בתואל

/ הרב יעקב הלוי פילבר

שלמה המלך אומר: "טוב לשמוע גערת חכם מאיש שומע שיר כסילים" [קהלת ז ה] אין להבין את דבריו כפשוטם: שדברי החכם הם טובים יותר מדבריו של הכסיל, כי לומר דבר כזה לא צריך להיות החכם מכל האדם. ואפילו אם כוונתו היא שטוב יותר לשמוע גערה מאשר לשמוע "שיר כסילים", גם באמירה זו אין חכמה גדולה. על כן יש המסבירים את דברי שלמה בדרך זו: טוב לשמוע גערה מחכם כזה שהוא עצמו בעבר שמע שיר כסילים, כי הוא מכיר ויודע את המתרחש בעולם הכסילים, ולכן יש לו יתרון על חכם שאינו מכיר את עולמם של הכסילים, כי חכם שאינו מכיר את עולם הכסילים, גערתו תהיה פעמים רבות תלושה מן המציאות. בהבחנה הזו בין חכם המכיר את דרכי הכסיל לחכם שאינו מכיר אותם היה יתרון לרבקה על יצחק, יצחק אבינו שחי וגדל בביתם של אברהם ושרה, בבית שהטוב והחסד שררו בו, שלא נפגש בסביבתו הקרובה באנשים שליליים, על כן היה רחוק בעיניו ליחס לבני אדם תכונות של רוע ומרמה, ומפני זה ללא קושי הצליח עשו לצוד בפיו את אביו, עד שאביו אהבו. ואילו רבקה שגדלה וחיה בביתם של בתואל ולבן, בבית מלא שקרים ורמאות, היא הכירה מקרוב את התככנות והצביעות, ובקלות הבחינה בהתנהלות המפותלת וההפכפכנית של עשו, וידעה לזהות נכון את אופיים של עשו ושל יעקב, היא שנתנה את מלוא אהבתה לבנה יעקב, ככתוב: "ורבקה אוהבת את יעקב".

אבל לא הכל סוברים שעשו הצליח לרמות ולהטעות את אביו יצחק, כמו "מדרש הגדול" [כה כח] ששאל: "וכי לא היה אבינו יצחק יודע במעשה עשו שהן כעורין ומפני מה אהבו? אלא שהיה אוהבו בפניו בלבד כדי לקרבו ולמושכו, שהרי קל וחומר, אם כשהוא אוהבו מעשיו מקולקלין, אילו שנאו וריחקו על אחת כמה וכמה. ואמרו רבותינו: 'לעולם תהא ימין מקרבת ושמאל דוחה' לכך נאמר: 'ויאהב יצחק את עשו'". גם ה"ספורנו" סובר שאמנם יצחק לא הכיר בגודל רשעו של עשו, אבל לדעתו הכיר יצחק בעדיפותו של יעקב על עשו, והראיה של ה"ספורנו" היא שכאשר בקש יצחק לברך את יעקב לא שאל ממנו מטעמים ולא בקש ממנו דבר אלא ברכו תיכף, מה שאין כן עשו, שלא היה ראוי מצד עצמו לברכה, על כן ביקש ממנו אביו שיעשה לו מטעמים כדי שיתעסק בכבוד אב, ובזה תחול עליו הברכה. אלא שאם כך מדוע למרות שידע יצחק ביתרונו של יעקב, מדוע הוא בכל זאת מברך את עשו בברכת: "הווה גביר לאחיך"? ומסביר הספורנו: "כי יצחק חשב שיהיה טוב ליעקב שתספיק לו נחלת ארץ ישראל, אלא שיחיה בה עם איזה שעבוד (כמו המנדט הבריטי), כדי שלא יטריד נפשו בענייני השררות והבלי הנפסדים". גם החתם סופר [ב"תורת משה" פרשת תולדות] סובר שיצחק נתן אימון בעשו, והוא מסביר מדוע ביקש יצחק לברך את עשו דווקא בברכות העולם הזה, כי יצחק טעה וחשב שעשו מכיר ערך התורה והמצוות, ולכן יספק ליעקב את צרכיו הגשמיים שיוכל לעסוק בתורה ועבודה כמו שנהגו ישששכר וזבולון. ואילו רבקה שהייתה מכרת את עשו, היא ידעה שאם עשו יהיה השולט על אמצעי העולם הזה לא תהיה ליעקב האפשרות לעבוד את ה' וללמוד תורה, מפני שעשו לא ייתן לו מענייני העולם הזה. ומסביר החת"ס שזאת היתה כוונת עשו במכירת הבכורה, שקדושת הבכורה ענינה עבודת ה', ומפני שעשו חשב שאם ה"עולם הזה" יהיה בידו והוא לא יתנו ליעקב ממילא לא תהיה ליעקב האפשרות לעבוד את ה' (אם אין קמח אין תורה), ותתבטל המכירה. ורק רבקה היא שירדה לסוף דעתו של עשו, ולכן סיבבה שיצחק יברך בברכות העולם הזה את יעקב, וכאשר שניהם יהיו בידו של יעקב יוכל לעבוד את ה' כרצונו.

מדברי ה"ספורנו" וה"חתם סופר" אנו למדים עד כמה חשוב שהאומה הישראלית תהיה לא רק רוחנית אלא גם תשלוט על האמצעים הכלכליים, שיאפשרו לה את העצמאות הכלכלית, כי בלעדיהם היא תהיה תלויה בחסדי הגויים, והעצמאות הזו כדאית גם אם הדבר מחייב 'ימי מילואים', 'מס הכנסה', ושאר חובות. ולא כאותם המתגעגעים ל"מנדט הבריטי" או לשלטון השולטן התורכי, שאז

עוד בעיתון

ניתן לעבור לכתבה הרצויה ע"י לחיצה על שמה.

"אברהם הוליד את יצחק"
על ידי שכתב הכתוב יצחק בן אברהם הוזקק לומר אברהם הוליד את יצחק, לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך...
המשך בעמי 2

שוויית חורף
בעקבות הבחירות לרשויות המקומיות, האם מותר לדבר על פוליטיקה בשבת? משום מה זה מרגיש לי שאין זה הולם את אווירת השבת...
המשך בעמי 5

ראה באמצע 18 טלפון על גבי ספר אם יכול לעקור ממקומו ולהסירו מעליו?
בפרשתנו פרשת תולדות (בראשית כ"ה, כ"א) כתוב: ויעתר יצחק לה'. יש לעיין שאלה מצויה, אחד שמתפלל שמונה עשרה ומלפניו המתפלל הניח טלפון...
המשך בעמי 6

סיפור לשבת
עיסקה ברובל אחד
מעשה אירע בעיר סלוצק שהיכה בשעתו הדים. חי שם רופא פורק עול שנהג לצאת לשוח לפנות ערב, מטעמי בריאות...
המשך בעמי 8

שביבים
■ דו"ח על מהירות מופרזת
■ חלומות הברון
■ רק בארץ ישראל
המשך בעמי 10

האחריות לענייני העולם הזה היתה נתונה בידי הגויים, והדבר נוצל לרעה על ידם. את הסוד הזה ידעה רבקה, והיא ידעה שהובאה ממרחקים לא רק בשביל להיות אשה ליצחק, שהרי ישנן נשים רבות גם בכנען וגם בחרן, אלא היא נלקחה ממרחקים על מנת למלא את מקומה של שרה בניהול בית אברהם, ועל כן דאגה לשלמותו של הבית, לא רק בהווה אלא גם להכינו לעתיד לבא.

"אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק"

/ הרב יהושע בן מאיר שליט"א

"וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק". [בראשית כה, יט]

על ידי שכתב הכתוב יצחק בן אברהם הוזקק לומר אברהם הוליד את יצחק, לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה, שהרי כמה שנים שהתה עם אברהם ולא נתעברה הימנו, מה עשה הקדוש ברוך הוא, צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם, והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק, וזהו שכתב כאן יצחק בן אברהם היה, שהרי עדות יש שאברהם הוליד את יצחק [רש"י שם].

הפסוק קשה, שהרי אם "יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם" הרי ברור ש"אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק". לכן פירש הרשב"ם[1] 'לפי פשוטו של מקרא לפי שאמר למעלה בישמעאל בן אברהם אשר ילדה הגר המצרית. אבל כאן יצחק עיקר בן היה לאברהם שהוא הוליד את יצחק מאשתו הגמורה כדכת'[2] כי ביצחק יקרא לך זרע. וכן בדברי הימים לאחר שכתוב[3] כי בני אברהם היו יצחק וישמעאל ובני קטורה, חוזר וכותב סתם[4] "ויולד אברהם את יצחק"'.

באופן שונה מפרש רש"י את ייתור הלשון שבפסוק, 'הקדוש ברוך הוא צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם'. כדי למנוע לזות שפתיים שיצחק הוא אמנם בנה של שרה, אבל לא מאברהם, אלא 'מאבימלך נתעברה שרה'. בפרשת וירא, על הפסוק: "וַתִּאְמֶר מִי מִלֵּל לְאַבְרָהָם הֵינִיקָה בָנִים שָׂרָה כִּי יָלַדְתִּי בֵן לִזְקֻנָיו"[5] פירש"י: 'ומהו בנים לשון רבים, ביום המשתה הביאו השרות את בניהן עמהן והיניקה אותם שהיו אומרות לא ילדה שרה אלא אסופי הביאה מן השוק'[6]. רכילות זו טוענת שיצחק אינו הבן לא של אברהם ולא של שרה, אלא 'אסופי הביאה מהשוק'.

המקור לפירושים אלו של רש"י הוא בתלמוד במסכת ב"מ[7]: ""ותאמר מי מלל לאברהם הניקה בנים שרה" - כמה בנים הניקה שרה? - אמר רבי לוי: אותו היום שגמל אברהם את יצחק בנו עשה סעודה גדולה, היו כל אומות העולם מרננים ואומרים: ראיתם זקן וזקנה שהביאו אסופי מן השוק ואומרים: בנינו הוא, ולא עוד אלא שעושין משתה גדול להעמיד דבריהם! מה עשה אברהם אבינו - הלך וזימן כל גדולי הדור, ושרה אמנו זימנה את נשותיהם, וכל אחת ואחת הביאה בנה עמה ומניקתה לא הביאה, ונעשה נס בשרה אמנו ונפתחו דדיה כשני מעיינות, והניקה את כולן. ועדיין היו מרננים ואומרים: אם שרה הבת תשעים שנה תלד, אברהם בן מאה שנה יוליד? מיד נהפך קלסתר פנים של יצחק ונדמה לאברהם. פתחו כולם ואמרו "אברהם הוליד את יצחק"'. אמנם מלשון התלמוד אין הבחנה בין שתי הרכילויות. נראה שלמרות שנעשה לשרה נס, 'נ]עדיין היו מרננים ואמורים', 'שהביאו אסופי מן השוק'.

רש"י, כפרשן המקרא מדגיש ש"הֵינִיקָה בָנִים שָׂרָה" רק מוכיח שיצחק הוא הבן של שרה, אבל אין מכך הוכחה שהוא גם הבן של אברהם. לעומת זאת "אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק" - ש'קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם' רק מביא לכך ש'נ]העידו הכל אברהם הוליד את יצחק', אבל לא מהווה שום הוכחה לגבי היות שרה היולדת. על כן פירש את דברי הגמרא כ'הוכחה בשלבים'. ראשית 'היו כל אומות העולם מרננים ואומרים: ראיתם זקן וזקנה שהביאו אסופי מן השוק ואומרים: בנינו הוא, ולא עוד אלא שעושין משתה גדול להעמיד דבריהם!'. אז 'נ]נעשה נס בשרה אמנו ונפתחו דדיה כשני מעיינות, והניקה את כולן', והוכח שהוא לא אסופי מהשוק, ושרה היא אמו. אמנם עדיין לא הוכח שאברהם אביו. לכן 'נ]עדיין היו מרננים ואומרים: אם שרה הבת תשעים שנה תלד, אברהם בן מאה שנה יוליד?', 'שכך יאמרו ליצני הדור דאף אם שרה בת צ' תלד [אבל] אברהם היאך יוליד למאה?'[8], בודאי מאבימלך נתעברה שרה. וכנגד טענה זו, המפקפקת באהבותו של אברהם, 'מיד נהפך קלסתר פנים של יצחק ונדמה לאברהם. פתחו כולם ואמרו "אברהם הוליד את יצחק"'.

רכילות זו, ש'מאבימלך נתעברה שרה, שהרי כמה שנים שהתה עם אברהם ולא נתעברה הימנו', מופיעה גם במדרשים[9]: 'שבשעה שנתטלטלה שרה מיד פרעה ליד אבימלך ונתעברה ביצחק, היו אומות העולם אומרים, הלבן מאה שנה יולד? אלא היא מעוברת מאבימלך או מפרעה. והיתה חשד בלבו של אברהם על אלו הדברים. מה עשה הקדוש ברוך הוא, אמר למלאך הממונה על יצירת הוולד עשה כל אקונין שלו כדמות אביו כדי שיעידו הכל שהוא בנו של אברהם. מנין, ממה שקראו בענין "אלה תולדות יצחק בן אברהם". ממשמע שהוא אומר "יצחק בן אברהם" איני יודע ש"אברהם הוליד את יצחק"? ומה ת"ל "אברהם הוליד את יצחק", שכל הרואה אברהם היה אומר בודאי שאברהם הוליד את יצחק, ממה שהיה קלסתר פניהם דומין זה לזה, לכך נאמר "אברהם הוליד את יצחק"'.

אמנם רש"י לא רק מביא שני סוגים שונים של רכילות, אלא גם מבדיל בין סוג האנשים שמפיצים את הרכילות. את הרכילות 'שהביאו אסופי מן השוק' מייחס רש"י ל'שרות'. כנראה שזה הפירוש של רש"י ל'כל אומות העולם' המופיעה בתלמוד. הכוונה לגדולי האומות, לשרים ול'שרות'. אולם את הרכילות ש'מאבימלך נתעברה שרה', מייחס רש"י ל'ליצני הדור'. לא גדולי האומות

ושריהם, אלא ליצנים. רכילות זו נראית בעיני רש"י כסוג של ליצנות, ולא חשש סביר[10].

גם כאן דברי רש"י מבוססים על המדרש[11]: "אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק", א"ר יצחק **אין לך דור שאין בו לצנין** בשעה שגזז נבל את צאנו שלח דוד את נעריו אצלו לומר[12] "תְּנָה נָּא אֵת אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדֶךָ לַעֲבָדֶיךָ וּלְבִנְךָ לְדָוִד". השיבם נבל[13] "[וַיַּעַן נָבָל אֶת עַבְדֵי דָוִד וַיֹּאמֶר] מִי דָוִד וּמִי בֶן יִשַׁי הַיּוֹם רַבּוּ עֲבָדִים הַמִּתְפָּרְצִים אִישׁ מִפְּנֵי אֲדֹנָיו. וְלָקַחְתִּי אֶת לַחְמִי וְאֶת מֵימַי וְאֶת טִבְחִתִי אֲשֶׁר טָבַחְתִּי לְגֹזְזָי וְנָתַתִּי לַאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתִּי אֵי מִזֶּה הֵמָּה". מיד חזרו אצל דוד וספרו לו דברי נבל, עמד דוד וזיין עצמו וכל גבוריו לילך אל נבל להשחיתו. "וְלַאֲבִיגַיִל אֵשֶׁת נָבָל הִגִּיד נַעַר אֶחָד מֵהַנְּעָרִים לֵאמֹר הִנֵּה שָׁלַח דָּוִד מַלְאָכִים מֵהַמִּדְבָּר לְבָרֵךְ אֶת אֲדֹנֵינוּ וַיֵּעַט בָּהֶם"[14]. כששמעה כך התקינה הדורון והלכה אל דוד שנאמר[15] "וַתְּמַהֵר אבוגיל אֲבִיגַיִל וַתִּקַּח מָאתַיִם לֶחֶם וּשְׁנֵי נִבְלֵי יָיִן וְחָמֵשׁ צֹאן עֲשׂוּיֹת וְחָמֵשׁ סְאִים קָלִי וּמֵאָה צִמֻּקִים וּמָאתַיִם דְּבֵלִים וַתָּשֶׂם עַל הַחֲמֹרִים. וַתֹּאמֶר לִנְעָרֶיהָ עִבְרוּ לְפָנַי הִנֵּנִי אַחֲרֵיכֶם בָּאָה וּלְאִישָׁהּ נָבָל לֹא הִגִּידָה" כל אותו הענין. וכתיב[16] "וַיְהִי כַּעֲשֶׂרֶת הַיָּמִים וַיִּגֹּף ה' אֶת נָבָל וַיָּמֹת". מיד[17] "וַיִּשְׁלַח דָּוִד וַיְדַבֵּר בַּאֲבִיגַיִל לְקַחְתָּהּ לוֹ לְאִשָּׁה". ולאחר שהביאה פירש דוד ממנה שלשה חדשים כדי לידע אם היתה מעוברת מן נבל ואם לאו[18], לאחר ג' חדשים בא עליה ונתעברה הימנו, **והיו ליצני הדור מליצים ואומרים** מן נבל היא מעוברת, מה עשה הקדוש ברוך הוא צוה המלאך הממונה על יצירת הולד ועל צורתו ואמר לו לך וצר אותו בדמות דוד אביו כדי שיעידו הכל שדוד הוא אביו, מנין שכן כתיב[19] "וַיְהִי בְכוֹרוֹ אַמְנוֹן לַאֲחִינֹעַם הַיִּזְרְעֵאלִת. וּמִשְׁנֵהוּ כִּלְאָב לַאֲבִיגַיִל אֵשֶׁת נָבָל הַכַּרְמְלִי", מה תלמוד לומר "כִּלְאָב" - שהיה כולו אב, שכל הרואהו אומר דוד אביו של זה. וכן אברהם היה דומה ליצחק, ולא היו מכירין הבריות בין אב לבן, עד שבקש אברהם ואמר רבש"ע הפרש בין אב לבן, והפריש ביניהם הזקנה לכך נאמר[20] "וְאַבְרָהָם זָקֵן" ולכך כתיב "אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק".

המדרש מבאר שדוד המלך ע"ה ודאי נהג כהלכה ולכן פירש ממנה ג' חדשים לאחר מות נבל. בהתאם לכך, מתאריך לידתו של כלאב היה ברור שדוד אביו ולא נבל. כלומר, יש הוכחה במציאות כנגד הרכילות ש'מן נבל היא מעוברת'. על כן המדרש מייחס רכילות זו ל'ליצני הדור', וקורא לרכילות זו 'מליצים', כלומר ליצנות. כיוון שבדיקה עובדתית פשוטה מוכיחה שרכילות זו אינה אמת.

כך גם לגבי הרכילות ש'מאבימלך נתעברה שרה'. שיותר פלא הוא שאשה תלד בת תשעים, מאשר שגבר ילד בן מאה. זאת ועוד, שהרי אברהם כבר הוליד את ישמעאל. ואפי' אחר שמתה שרה, נולדו לו בני הפלגשים. אבל שרה הייתה עקרה ולא ילדה. וכבר העיר על כך ב"תולדות יצחק"[21]: 'ואמר באברהם "מלל", ובשרה "צחוק", לפי שבערך שרה הוא צחוק, שהיה נמנע. אבל בערך אברהם לא יצחקו, אבל יתמהו, שיותר זר שתלד שרה בת תשעים, משיוליד אברהם בן מאה'. על כן הרכילות ש'מאבימלך נתעברה שרה' היא ליצנות, הנוגדת את העובדות הפשוטות שאברהם הוליד בעבר את ישמעאל, [ואף בעתיד יוליד את בני הפלגשים], ולכן לא באברהם הבעיה אלא בשרה.

'ויש לפרש עוד שהיה ישר ונאמן והולך בדרך טובה ואוהב לבריות כמו אביו עד שהכל אומרים אברהם הוליד את יצחק'[22]. פירוש זה הובא במדרש[23]: 'ללמדך שהיה דומה לאביו בנוי ובחכמה ובעושר ובמעשים טובים'. 'אברהם הוליד את יצחק. כל מי שרואה מעשיו הטובים של יצחק היה אומר בודאי אברהם הוליד את יצחק, אבל התולדות אחרות אין בהם ממש'[24]. כלומר, שאפשר לפרש שהדמיון בין יצחק לאברהם הוא במעשים, ולא ב'קלסתר פנים', במראה החיצוני[25].

הרש"ר הירש[26] הולך בדרך זו אף בפירוש הפסוק "הַיִנִיקָה בָּנִים שָׂרָה" - 'וכן גם כאן: רבים צחקו; אולם מי מבין כל בעלי הצחוק "מלל" לאברהם אף רק בקירוב דבר אחד ממכלול המשמעות של תינוק זה שאני חובקת בין זרועותי! בו אני מיניקה את כל עתידה של אומה, אמא אני בו לכל זרעו אחריו; כי הוא יקבל וימסור לדורות את קנינו הרוחני של אברהם. לא בן אחד מיניקה אמא - שרה; בטפחה ובחנכה את הבן האחד - הרי היניקה בנים שרה - בנים, שכן "ילדתי בן לזקניו"! שרה מבינה שע"י יצחק היא מעמידה את עם ישראל כולו, לכן "הַיִנִיקָה בָּנִים שָׂרָה".

בדרך זו הולך גם הגרי"ד סולוביצ'יק זצ"ל[27]. אברהם מסמל את ההכנעה הגמורה לבורא עולם, גם במצב של קושי וסבל, כמו בעקידה. אברהם מסמל את ההלכה, את קבלת עול מלכות שמים. שרה מסמלת את הרגש שביהדות, החוויה והקדושה, 'את מוצא כל ימים שהיתה שרה קיימת היה ענן קשור על אהלה וכיון שמתה פסק אותו הענן כיון שבאת רבקה חזר אותו הענן, כל ימים שהיתה שרה קיימת היו דלתות פתוחות לרווחה כיון שמתה שרה פסקה אותה הרווחה וכיון שבאת רבקה חזרה אותה הרווחה, כל ימים שהיתה שרה קיימת היתה ברכה מושלכת בעיסה והיה הנר דולק מלילי שבת ועד לילי שבת באהלה וכיון שמתה פסקו כיון שבאת רבקה חזרו'[28]. היו זמנים של ניסיון של התנתקות מוחלטת מהיהדות, '[ש]הביאו אסופי מן השוק', לא רצו קשר לא להלכה ולא לרגש וחוויה שביהדות. 'אולם נשתנו העיתים. האדם המודרני למרות נצחונותיו הטכנולוגיים הגדולים, מרגיש את עצמו בודד'. על כן הוא מרגיש געגועים לא-לוקי ישראל. אבל הוא לא מוכן לקבל על עצמו את המסגרת המחייבת של ההלכה והציות. הוא רוצה רק את 'המאור שביהדות', את החוויה והרגש, בלי ההלכה. את שרה בלי אברהם, 'מאבימלך נתעברה שרה'. אבל זה בלתי אפשרי, זו כבר ליצנות, אין יהדות בלי הלכה, בלי 'עול מלכות שמים'.

בעקבותיהם נוכל לומר. הציונות החילונית לוותה ב'מרד הקדוש'. היא חשבה שהתורה והיהדות הם טובים לגלות. אבל בהיותנו בני חורין בארצנו, אין אנו זקוקים עוד לתורה, להלכה, ליהדות ולקדושה. נהיה עם נורמלי ככל העמים. דורו של אברהם חשבו, זקן וזקנה אלו יתומו, ואז ניקח את יצחק אלינו, לדרכנו, הרי '[ש]הביאו אסופי מן השוק' - ולשם נחזירו. הם לא הבינו ש"הַיִנִיקָה בָּנִים שָׂרָה" - 'בו אני מיניקה את כל עתידה של אומה, אמא אני בו לכל זרעו אחריו; כי הוא יקבל וימסור לדורות את קנינו הרוחני של אברהם'. כך גם מנהיגי 'המרד הקדוש' חשבו שכשהיהודים יבואו לארץ, יחיו 'חיים נורמליים' של חקלאות ויצירה, צבא וחירות, יעזבו את העבר הגלותי, יזנחו את התורה וההלכה, היהדות והקדושה[29].

אבל עד מהרה חשו גם הם עצמם, שכל משיכתם לא"י אינה אלא ממקור של געגועים לא-לקי ישראל. החזרה לארץ קודשנו אינה מנתקת חלילה מיהדות וקדושה. אדרבא, היא חזרה לערש תרבותנו, למקור הקדושה. בעקבות כך בעל כורחם, או ליתר דיוק - בהתגלות עומק פנימיות רצונם, הכירו בכך שאי אפשר לנתק את עם ישראל מתרבותו, וודאי שלא בארצו הקדושה. אז החלו

זמירות חדשות, ׳מאבימלך נתעברה שרה׳. תהיה לנו יהדות, חוויות ורגש. אבל לא הלכה. השבת היא ערך תרבותי שהיהדות הנחילה לעולם. לא נעבוד בשבת, נלך לים, נשחק כדורגל, ״נשמור״ שבת אבל לא בדרכה של ההלכה.

אולם אלו דברי ליצנות הסותרים את העובדות ואת המציאות. אין יהדות בלי הלכה. אין קדושה בלי תורה. החזרה לארץ ישראל, גם אם מישהו מדמה שהוא ׳מורד׳ ביהדות ׳הגלותית׳, מבטאת געגועים אדירים לא-לוקי ישראל. דור חדש קם בארץ ישראל. לא רק ׳לדתיים׳, - לעם ישראל. דור שהולך ומבין ש״הַיִנִיקָה בָּנִים שָׂרָה״ - ׳לא בן אחד מיניקה אמא - שרה; בטפחה ובחנכה את הבן האחד - הרי היניקה בנים שרה - בנים, שכן ״ילדתי בן לזקניו״!׳ ויחד עם זאת ׳אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק׳ - ׳ללמדך שהיה דומה לאביו בנוי ובחכמה ובעושר ובמעשים טובים׳.

׳אז ידע כל העולם כולו כי הרבה יותר מן הרכוש הגדול שהוצאנו אתנו ממצרים אנו עתידים להוציא מתוך שעבוד מלכויות בעזרת עבודתנו הצנועה והמסתתרת בתוך חתולי רפיון וחולשה חצונית, זאת העבודה שעבדנו במשמרת היהדות ובהפרחתה של תורה במשך ימי-הגלות המרובים, במשך דורות ותקופות שזרמי-חיי גבורה **גלויה** וחצונית היו חסרים לנו, ואז נדע איך להעלות אל מרומו את רוח האיתנים של גבורת-החיים אשר בתחיה הלאומית ההולכת ומפעמת בקרבנו׳[30].

1 - וכעין זה ברמב״ן ועוד ראשונים. ויש מהמפרשים שאמרו שהכפילות באה כיוון שהמילה ״בן״ סובלת גם פרוש למי שגודל על ידי, כמו [סנהדרין יט, ב]: ׳כל המלמד בן חבירו תורה - מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו׳. לכן כפלה התורה שנדע שיצחק ממש נולד מאברהם. וראה דעת מקרא על אתר.
2 - בראשית כא, יב.
3 - דברה״י א, א, כח.
4 - שם פסוק לד.
5 - בראשית פרק כא פסוק ז.
6 - כך גם עה״פ בבראשית יז, טו-טז: ״וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם שָׂרַי אִשְׁתְּךָ לֹא תִקְרָא אֶת שְׁמָהּ שָׂרָי כִּי שָׂרָה שְׁמָהּ. וּבֵרַכְתִּי אֹתָהּ וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה לְךָ בֵּן וּבֵרַכְתִּיהָ וְהָיְתָה לְגוֹיִם מַלְכֵי עַמִּים מִמֶּנָּה יִהְיוּ״, פירש רש״י: ׳וברכתיה - בהנקת שדים, כשנצרכה לכך ביום משתה של יצחק, שהיו מרננים עליהם שהביאו אסופי מן השוק ואומרים בננו הוא, והביאה כל אחת בנה עמה ומניקתה לא הביאה, והיא היניקה את כולם, הוא שנאמר ״היניקה בנים שרה״. בראשית רבה (נג ט) רמזו במקצת׳.
7 - פז, א, כמו״כ הובאו הדברים במדרשים השונים בשינויי סגנון, וראה להלן.
8 - לשון המהרש״א בב״מ שם בחידושי אגדות. וע״ש האם יצחק נולד כשקלסתר פניו דומה לאברהם, או שזה קרה כאשר ״וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיִּגָּמַל וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתֶּה גָּדוֹל בְּיוֹם הִגָּמֵל אֶת יִצְחָק״ [בראשית כא, ח] ׳לסוף עשרים וארבע חדש׳ - רש״י שם. וראה הערה 25.
9 - תנחומא (וארשא) פרשת תולדות סימן א. ושינויי סגנון במדרשים נוספים.
10 - יש לשים לב שהמדרש תנחומא שהבאתי למעלה [לאחר הערה 9] מייחס חשש זה, שמפרעה או אבימלך נתעברה שרה, לאברהם אבינו בעצמו! הדבר קשה ביותר, שהרי הקב״ה אמר לאברהם אבינו ששרה תלד ממנו את יצחק.
11 - מדרש תנחומא (ורשא) פרשת תולדות סימן ו.
12 - שמואל א, כה, ח.
13 - שם, פסוקים י-יא.
14 - שם פסוק יד.
15 - שם פסוקים יח, יט.
16 - שם פסוק לח.
17 - שם פסוק לט. הפסוק השלם הוא: ״וַיִּשְׁמַע דָּוִד כִּי מֵת נָבָל וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ ה׳ אֲשֶׁר רָב אֶת רִיב חֶרְפָּתִי מִיַּד נָבָל וְאֶת עַבְדּוֹ חָשַׂךְ מֵרָעָה וְאֶת רָעַת נָבָל הֵשִׁיב ה׳ בְּרֹאשׁוֹ וַיִּשְׁלַח דָּוִד וַיְדַבֵּר בַּאֲבִיגַיִל לְקַחְתָּהּ לוֹ לְאִשָּׁה״. מכך שהשליחות ששולח דוד לקחת את אביגיל לאשה, מופיע בפסוק אחד עם כך שדוד שמע כי מת נבל, למד המדרש ש׳מיד׳, כלומר שדוד שלח לקחת את אביגיל לאשה מיד כשנודע לו שנבל מת.
18 - בהתאם להלכה, ראה יבמות פ״ד משנה י׳; וכלשון הרמב״ם [גירושין פרק יא הלכה יח]: ״כל אשה שנתגרשה או שנתאלמנה הרי זו לא תנשא ולא תתארס עד שתמתין תשעים יום חוץ מיום שנתגרשה או שמת בעלה בו וחוץ מיום שנתארסה בו, כדי שיודע אם היא מעוברת או אינה מעוברת להבחין בין זרעו של ראשון לזרעו של שני״; וש״ע אבהע״ז סימן ג סעיף א. אמנם ראה בב״ש אבהע״ז שם ס״ק א שכתב: ״הטעם הבחנה לשמואל ילפינן מקרא להיות לך לא-לקים ולזרעך אחריך להבחין בין זרעו של ראשון לזרעו של שני ורבא אמר הטעם גזירה שמא ישא אחותו וכו׳ ונראה הלכת׳ כרב׳ גם י״ל אפי׳ לשמואל ליכ׳ א״ד [=איסור דאורייתא] ולימוד זה רק אסמכת׳״. וא״כ לא ברור שתקניח״ זו כבר נתקנה בזמן דוד, שאפשר שתיקנוה לאחר תקופת דוד המלך ע״ה. ואין כאן המקום להאריך בזה.
19 - שמואל ב, ג, פסוקים ב-ג. אפשר שהמדרש למד מכך שהפסוק מכנה את אביגיל ׳אשת נבל הכרמלי׳, ש׳ליצני הדור׳ טענו שהיא מעוברת מנבל.
20 - בראשית כד, א. ועי׳ חי׳ אגדות למהרש״א ב״מ פז, א.
21 - בראשית כא, ז. וראה גם ״בית הלוי״ על התורה ריש תולדות. ובחידושי הגרי״ז סימן מד ריש תולדות כתב: ׳ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק. ופרש״י לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה וכו׳ מה עשה הקדוש ברוך הוא צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם להעידו לכל אברהם הוליד את יצחק, ע״כ. והנה מה הועילו בליצנותם, הלא סוף כל סוף כי היכא דאצל אברהם אבינו היה נם, אצל שרה היה זה גם כן נם, והנם היה יותר גדול משל אברהם כדמשמע מקראי. ואשר רואים בזה דליצני הדור בכפירתם מעשי ה׳, אף על פי שמוכרחים הם להודות ולהאמין שכך הוא, אבל אצל אברהם אבינו העברי אשר פירסם א-לקותו בעולם, אצלו יכפרו שקרה נם, זהו דרכם כסל למו, מעשי נסים נכונים אבל לא אצל אברהם׳.
22 - רד״ק בראשית כה, יט.
23 - שמות רבה (שנאן) פרשת שמות פרשה א ד״ה א, א ספר. וכעין זה בנצי״ב: ׳שבכל דרכיו והליכותיו היה ניכר ורשום שהוא בנו של אברהם׳.
24 - בכפיקתא זוטרתא (לקח טוב) בראשית פרשת תולדות פרק כה סימן יט. ושם: ׳ד״א כל מי שהיה רואה את יצחק שהיה דומה לאביו, היה אומר אברהם הוליד את יצחק׳.
25 - פירוש זה מבאר מדוע התורה מדגישה את הדמיון בין אברהם ליצחק רק כאן, בתחילת פרשת תולדות, ולא בעת לידתו או ׳הגמלו׳ של יצחק [ראה הערה 8] בפרשת ׳וירא׳.
26 - בראשית כא, ז.
27 - ״חמש דרשות״ בדרשה ׳חרב המתהפכת ושני הכרובים׳ בפרק ו ׳אלה תולדות יצחק בן אברהם׳.
28 - בראשית רבה ס, סז. וראה גם רש״י בראשית כד, טז.
29 - מסופר שפעם הרב מימון ז״ל, בתפקידו כשר הדתות, פנה אל ראש הממשלה דאז מר דוד בן-גוריון, ואמר לו שהוא צריך להתייעץ אתו. הרב מימון סיפר שפנה אליו יהודי פולני שזה עתה עלה מארצה. בתקופת השואה הוא נמלט לאיזה חווה בפולין. בעלת החווה, פולניה, אמרה שהוא בעלה הפולני, וכך הצילה את חייו. עכשיו כשעלו מארצה, שוב אינו זקוק, כמובן לאשה שאינה יהודיה. מצד שני הוא מרגיש איזה הכרת הטוב, שהרי סיכנה את חייה בהצלתו. לכן הוא שואל האם להשליך אותה מביתו, או למצוא פתרון [הלכתי] להמשך חיים משותפים. בן-גוריון יצא מכליו, וגער ברב מימון, גם אתה כמו הרבנים האלו? איפה כל המוסר של היהדות? הפולניה עשתה את שלה, והפולניה יכולה ללכת? כך ׳התורה שלכם׳ מחנכת אתכם? הרב מימון ענה לו, שהאמת שגם הוא חשב שזה לא נכון. רק רצה לשאול את בן-גוריון, כי הוא מבין שבן גוריון חושב אחרת. בן גוריון תמה - איך הסקת שאני חושב שצריך לזרוק אותה מהבית? מאין לך רעיון כזה? ענה הרב מימון - אתה הרי טוען שהתורה וההלכה היו נחוצים בגלות, לשמר את עם ישראל שלא יתבולל ויעלם. אבל עכשיו שיש לנו מדינה חופשית, ריבונות וצבא משלנו, כבר לא צריך את ההלכה הגלותית. ואתה ״זורק״ את התורה וההלכה בדרך של בזיון מצביונה של מדינת ישראל והעם היהודי. אז חשבתי שכך גם באשה הפולניה!
30 - הנראי״ה קוק זיע״א, במאמר ״הגדול וגבור״, ״מאמרי הראי״ה״, ח״א, עמ׳ 127-130 בעמ׳ 129.

בסוד שיח
כשם שפרצופיהם שונים
כך דעותיהם שונות

שו"ת חורף הרב שבתי יגל / הכולל הקהילתי רעננה

"שיחות פוליטיקה" בשבת

שואל אפרים מרגלית מרעננה: בעקבות הבחירות לרשויות המקומיות שנערכו לאחרונה, והציבור עסק בהן רבות, ובכל הזדמנות שהתאספו אנשים גם יחד דנו בענייני הפוליטיקה המקומית, באיזו מפלגה לבחור, ומי הכי מתאים לעמוד בראשות העיר, ואף בשבת קודש לאחר התפילה נעמדו אנשים מחוץ לבית הכנסת ודנו רבות בעניינים אלו - התעוררתי לשאול האם מותר לדבר על פוליטיקה בשבת? משום מה זה מרגיש לי שאין זה הולם את אווירת השבת.

תשובה: דרשו חז"ל במסכת שבת[א] את הפסוק בנביא[ב] '...וקראת לשבת ענג לקדוש ה' מכובד וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך **ודבר דבר**' שלא יהא דיבורך בשבת כדיבורך ביום חול, ומזה מבואר שאין לדבר בשבת דיבורי יום חול.

אולם יש לברר מהו הגדר של 'דיבורי חול', ומצינו בזה מחלוקת בין רש"י לתוספות, שרש"י מפרש שדיבורי חול הכוונה למקח וממכר וחשבונות, ואם כן יש לומר שדיבורים שאינם דיבורי עסקים וחשבונות, אינם מוגדרים כדיבורי חול ומותר לדבר בהם בשבת, אולם התוספות הקשו על פירוש רש"י שדיבורי עסקים הרי הם בכלל דרשה אחרת שדרשו חז"ל באותו פסוק 'ממצוא חפצך' - חפציך אסורים, ועל כורחך לומר שהדרשה של 'ודבר דבר' באה להרחיב ולכלול גם דיבורים בטלים בעלמא אף על פי שאינם נוגעים לעסקים וחשבונות.

התוספות הביאו ראיה לשיטתם ממה שמסופר במדרש על רבי שמעון בר יוחאי שהייתה לו אימא שהייתה מדברת הרבה, ובשבת אמר לה רבי שמעון: 'אימא שבת היום!', הרי שבשבת יש למעט בדיבור באופן כללי ולאו דווקא בדיבור של מקח וממכר וחשבונות.

עוד הביאו התוספות ראיה לשיטתם מדברי הירושלמי שבקושי התירו לומר 'שלום' בשבת, והרי לן שגם דיבורים שאינם דיבורי עסקים וחשבונות יש למעט בהם ביום השבת.

ומעתה יש לומר שהשאלה האם מותר לדבר על פוליטיקה בשבת תלויה במחלוקת רש"י ותוספות, שהרי דיבורים אלו אינם בכלל מקח וממכר אבל הרי הם בכלל דברים בטלים, ומאחר והשולחן ערוך[ג] פסק כדעת התוספות, הרי שאין לדבר על פוליטיקה בשבת.

אמנם נראה שיש לחלק בין פוליטיקה מקומית לפוליטיקה של עיר אחרת, שאם מדובר בפוליטיקה המקומית וכוונתך לשכנע את שומעי לקחך להצביע למפלגה שתפעל למען העמדת הדת על תילה ושמירת השבת וכן כל כיוצא בזה, הרי שאין דיבורים אלו בגדר 'דברים בטלים' שהרי תועלת רבה יש בהם ואף מצווה יש בדבר, וכפי שהורנו רבותינו שעל אף הסחי והמיאוס שיש בעיסוק בפוליטיקה מכל מקום הרבה גופי תורה תלויים בה ומצווה רבתי יש בדבר להצביע ולהשפיע עבור המפלגה שחורתת על דגלה את ערכי היהדות והדת[ד].

אך כאשר מדובר בפוליטיקה של עיר אחרת, ואין ביכולתך להשפיע שם מאומה, וכל מטרת הדיבור הוא דיבור לשם דיבור, כדי להתעניין ולעניין, לעדכן ולהתעדכן, ללא שום תועלת ממשית, הרי זה בגדר דברים בטלים שאין להרבות בהם בשבת.

אמנם נראה שגם אם מדובר בדיבורים גרידא, יש מקום להתיר וזאת על פי דברי שו"ת תרומת הדשן[ה] ששאל האם מה שנוהגים רוב בני אדם אף המדקדקים במעשיהם להתאסף ביום השבת לאחר יציאת בית הכנסת ולספר שמועות מענייני מלכים ושרים וערך המלחמות, האם יש חשש איסור בדבר או לא?

ובדברי תשובתו הביא התרומת הדשן בתחילה את דברי התוספות המובאים לעיל ואת דברי המדרש והירושלמי, כסייעתא לכך שאין לדבר דברים אלו בשבת.

אמנם בהמשך דבריו כתב התרומת הדשן וזה לשונו: 'אמנם אם אותם בני אדם מתעננים בכך, כשמדברים ומספרים שמועות מהמלכים ושרים ומלחמותיהם, כדרך הרבה בני אדם שמתאוים לכך, נראה דודאי שרי'

והתרומת הדשן מביא ראיה לדבריו מכך שדרשו חז"ל באותו פסוק בנביא המובא לעיל 'וכבדתו מעשות דרכיך' - שלא יהא הלוכך בשבת כהלוכך ביום חול, ומשום כך נפסק להלכה[ו] שאין לרוץ בשבת (אלא אם כן הוא לדבר מצווה) ועם כל זה כתב הסמ"ק וכן נפסק להלכה בשולחן ערוך[ז], שבחורים המתענגים בקפיצתם ובמרוצתם מותר להם לרוץ ולקפוץ בשבת, ואם כן הוא הדין לנידון דידן שאף על פי שאין לדבר דברים בטלים בשבת, מכל מקום אם דיבורים אלו גורמים לו לעונג - הרי שהדבר מותר.

וסיים תרומת הדשן את דבריו שאם מאותם המתאספים לספר שמועות אלו יש כאלו אשר אינם מתעננים בריבוי שמועות הללו, אלא שעושים כן לרצון חבריהם הנאספים עמהן - נראה שלהם יש חשש איסור בדבר מאחר ואינם מתעננים.

ובתשובה נוספת[ח] ביאר תרומת הדשן את יסוד ההיתר (שלכאורה קשה וכי משום 'עונג שבת' נתיר לעבור על איסור 'ודבר דבר'?) שמאחר והדיבור בעניינים אלו הוא עונג עבורו אם כן נחשבים אלו לדיבורי מצווה, ודיבורי מצווה מותר לדבר בשבת.

דברי תרומת הדשן הללו הובאו להלכה בבית יוסף וברמ"א[ט].

ומעתה מבואר שמותר לדבר בענייני פוליטיקה בשבת למי שהדבר הוא עונג עבורו, אמנם בוודאי יש להדגיש שכל היתר זה הוא רק באופן שאין בתוך דיבורים אלו דיבורי גנאי על מועמד כזה או אחר ו/או לשון הרע ורכילות, שלזה בוודאי אין היתר כלל, לא בשבת ולא ביום חול והדברים פשוטים.

עוד יש לדעת כי הט"ז[י] הרחיב את ההיתר מעט יותר, וכתב שפעמים שגם מי שאינו מתעניין בענייני שמועות ומלכים מותר לו לדבר בעניינים אלו בשבת, אם הוא באופן שיש לו עונג בזה שהוא מספר לאחרים והם מתענגים בזה, ועונג לו שאחרים מתענגים מכך, שגם זה בכלל עונג שבת ומותר.

אמנם רבנו המשנה ברורה[יא] מסייג את כל ההיתר הנ"ל וכותב שגם למי שהדבר עונג עבורו יזהר מלהמשיך בזה הרבה שלא ניתנו שבתות וימים טובים לישראל אלא לעסוק בהם בתורה[יב], ולאו משנת חסידים היא לדבר בעניינים אלו בשבת והנשמר מלדבר דברי חול קדוש יאמר לו.

א - דף קי"ג עמוד א' ועמוד ב'.
ב - ישעיהו פרק נ"ח פסוק י"ג.
ג - או"ח סימן ש"ז סעיף א'.
ד - ומספרים שפעם שאלו את הרב מפונביז' האם יש מצווה להצביע בבחירות, וכשהשיב בחיוב, שאלוהו: מצווה כמו מצה?, ענה להם הרב: מצווה כמו מרור...
ה - סימן ס"א.
ו - או"ח סימן ש"א סעיף א'.
ז - שם סעיף ב'.
ח - פסקים וכתבים סימן קנ"ה.
ט - ריש סימן ש"ז.
י - שם ס"ק א'.
יא - סימן ש"ז ס"ק ד' וה'.
יב - עיין בסימן ר"צ ברמ"א שפועלים שאינם עוסקים בתורה כל ימות השבוע יעסקו בשבת בתורה יותר מתלמידי חכמים העוסקים בתורה כל ימות השבוע, ואילו התלמידי חכמים ימשיכו יותר בעונג אכילה ושתייה, שהרי הם מתעננים בלימודם כל ימות השבוע ע"כ, ושמעתי מהרב דוד הורוויץ שליט"א לבאר דברי רמ"א הללו (מובאים גם בב"י בשם הירושלמי) עפ"י רמ"א אחר בסימן רפ"ח סעיף ז' שמי שיש לו סעודות בכל יום כמו בשבת ישנה בשבת את זמן הסעודה להקדים או לאחר, ומבואר שיש דין בעונג שבת שיהיה ניכר, ולכן מי שבכל ימות השבוע יש לו סעודות משובחות יראה לכל הפחות לשנות את זמן הסעודה כדי שיהיה ניכר שמקיים עונג שבת, וממילא הוא הדין לתלמידי חכמים שכל השבוע מתעסקים בלימודם צריכים הם לקיים עונג שבת באכילה ושתייה, שאחרת לא יהיה היכר לעינוגם, אולם פועלים שאינם עוסקים בתורה כל ימות שבוע יוכלו לקיים דין עונג שבת בהיכר בלימוד התורה.

ראה באמצע 18 טלפון על גבי ספר אם יכול לעקור ממקומו ולהסירו מעליו?

/ הרה"ג רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א

בפרשתנו פרשת תולדות (בראשית כ"ה, כ"א) כתוב: ויעתר יצחק לה'.

יש לעיין שאלה מצוייה, אחד שמתפלל שמונה עשרה ומלפניו המתפלל הניח טלפון או משקפיים שלו על גבי חומש לידו, וזה מפריע את המתפלל מאחוריו ששם לב לזה באמצע התפילה שלו, האם מותר לו לצאת ממקומו כדי להסיר את בזיון כתבי הקודש שקורה מלפניו?

והגאון הנפלא רבי יעקב אהרן סקוצילס שליט"א בעל "אוהל יעקב", כתב לי וז"ל: הנה יש לדון בכה"ג האם ומתי מותר לעקור ממקומו באמצע תפילת שמונה עשרה, ואם יש דבר שמפריע כוונת התפילה האם מותר ללכת מקומו משום כך אפילו באמצע שמונה עשרה או לא.

מקור הדין לעקור ממקומו באמצע שמונה עשרה

בגמ' בברכות (דף לא.) איתא אמר רב יהודה כך היה מנהגו של ר' עקיבא כשהיה מתפלל בינו לבין עצמו, אדם היה מניחו בזוית זו והיה מוצאו בזוית אחרת מרוב כריעות והשתחויות. רבינו יונה דף כב: ד"ה מפני והו"ד בפרישה (סימן ק"ד ס"ק ב') כתב שסתם השתויות הוא פישוט ידים ורגלים וכשהאדם משתחוה בזה הענין ועוקר רגליו בשעה שעומד, נמצא מרחיק עצמו ממקום שהיה עומד תחילה. הרי חזינן דר' עקיבא עקר ממקומו אלא שלא מבואר מדברי הגמ' אם הוא עקר ממקומו באמצע תפילת שמונה עשרה או אח"כ.

והנה נחלקו הראשונים בכוונת הגמרא האם הוא עבר ממקומו באמצע שמונה עשרה או אח"כ. בטור (סימן ק"ד סעיף ב') הביא את דברי הגמ' שם וסיים כדעת הרבינו יונה שם והרא"ש (סימן ג' בריש פרק אין עומדין) שלאחר התפילה היה, והרא"ש הוסיף שהיה אחר אמירת תחנונים שלאחר תפילה, שהרי אסור לצאת ממקומו עד שיגמור את תפילתו. אמנם תוס' שם (ד"ה ומוצאו) כתב שר' עקיבא היה באמצע התפילה של שמונה עשרה כשעקר ממקומו. הא נחלקו הראשונים אם מותר לצאת ממקומו באמצע התפילה, ולענין דינא הביא הבית יוסף שם דעת הרא"ש ורבינו יונה להלכה אע"פ שתוס' לא פירש כן.

עוד גמרא במסכת ברכות לג. דקאי על דברי המשנה בריש הפרק שאפילו אם נחש כרוך על עקבו באמצע התפילה מ"מ אסור להפסיק. והגמ' כתב הטעם משום דנחש כרוך על עקבו לא הוי סכנה, כיון שאין נחש נושך ברוב הפעמים אבל בעקרב פוסק כיון שהוא סכנה, ומותר לו לומר באמצע שמונה עשרה לחבירו שיסירנה.

הטור (סימן ק"ד סעיף ג') הביא את הגמ' הנ"ל להלכה למעשה וכתב לחלק בין נחש לעקרב והוסיף שאם הוא רואה שהנחש כעוס ומוכן להזיק פוסק. וכתב בבית יוסף שרבינו יונה ביאר דאע"פ שאין לו להפסיק ולדבר באמצע תפילת שמונה עשרה, מ"מ בכה"ג יכול ללכת כדי שישליך את הנחש מעליו כי לא מצינו בשום מקום שהליכה נקראת הפסק. ויש לעיין בדברי רבינו יונה מדוע כתב שלא מצינו בשום מקום דהליכה הוי הפסק הלא לעיל בסוגיא של השתחויות של ר' עקיבא פסק להחמיר כדעת הרא"ש שאין עוקרים ממקומו עד אחרי התפילה, ואילו הכא לגבי הנחש נראה דאולי סותר את דבריו.

באמת ראיתי שבט"ז (סימן ק"ד ס"ק א') העיר את זה וז"ל: כב"י בשם הרר"י שלא מצינו הליכה שנקראת הפסק' בשום מקום עכ"ל. וקשה ממ"ש הטור והש"ע אבל בענין אחר אין לו לצאת ממקומו עד שיגמור תפלתו וההיא דר"ע כשהי' מתפלל בינו לבין עצמו אדם היה מניחו בזוית זו והי' מוצאו בזוית אחרת מרוב כריעו' והשתחויות בתחנוני' שלאחר התפלה היו עכ"ל וכ"כ הרא"ש משמע מזה דהליכה הוי הפסק ועכ"כ דהרר"י פליג ע"ז וא"כ להטור אין לו ללכת להשליך את הנחש כיון שאין סכנה והאיך הביא רמ"א זה לפסק הלכה. ואין להוכיח דגם הר"י ס"ל כהטור בזה מדפי' גם הוא דר"ע מיירי בתחנונים שלאחר התפל' כמ"ש ב"י זה אינו דהא דפי' הר"י כן משום קושיא אחרת דהיינו שהיה קשה לו דאין משתחוים באמצע הברכות אבל לא משום הוכחה דאין לצאת מן התפלה וכן התו' הביאו תי' זה על קושי' זאת ודחוהו משום דמשמונה עשר' קאמר

ותי׳ בע״א דהיינו באמצע הברכה מותר לשחות כו׳ מ״מ משמע גם מדבריהם דמותר לצאת מן התפלה של י״ח בשביל ההשתחוי׳ והנה ריב״ש סי׳ של״ב תופס כדברי הטור והרא״ש ואוסר לש״ץ לעקור בי״כ מן התפלה במה שכורעים בסדר עבודה ורמ״א מביאו לקמן והתימה עליו שכאן פסק כהרר״י שהליכה לא הוה הפסק בתפלה וצ״ע ועמ״ש סי׳ ח׳ סי״ג, עכ״ל. הרי הט״ז כתב בהדיא שאין כאן סתירה בדברי רבינו יונה, אלא מה שכתב כדעת הרא״ש שם היינו מכח הכרח אחר הנ״ל, ולא מטעם של הרא״ש.

ולענין דינא מצאנו שכתב בשו״ע שם (סעיף ב׳ וג׳) שפסק כדעת הרא״ש שאין לצאת ממקומו עד שגומר את התפילה, אא״כ הוא בתחנונים של התפילה. ולגבי נחש כרוך על עקבו לא יפסיק והרמ״א הוסיף את דברי ר״י שיכול לילך למקום אחר כדי שיפול הנחש מרגלו. וכתב המגן אברהם (ס״ק ג׳) הטעם של ר״י משום שלא מצינו הליכה שנקרא הפסקה בשום מקום, והוסיף דמ״מ שלא לצורך אסור וכמ״ש בסעיף ב׳. ומה שכתב דהתירו לעקור ממקומו דוקא לצורך, כתב הפמ״ג שם שדברי המגן אברהם באו לתרץ קושיות הט״ז מדברי הרמ״א סעיף ג׳ לדברי שו״ע סעיף ב׳, שבדין אחד מותר לצאת ממקומו, ודין השני אסור. ונראה שכוונת הפמ״ג לתרץ לדברי הט״ז היינו שגם דעת הרמ״א לפסוק כדברי השו״ע סעיף ב׳, אלא שיש לחלק אם הוא הליכה לצורך או לא, דלגבי הדין של הנחש הרי הוא הולך לצורך להסיר אותו מעליו, ולכן מותר, ויש לומר שאף השו״ע מודה לזה וממילא אין כאן סתירה, אלא יש לדון בכל מקרה אם הוא לצורך או לא. ויש לעיין מדוע הט״ז לא חילק כך בפשיטות, וראיתי בשו״ת שפתי נבונים (חלק א׳ סימן ע׳ הערה ד׳) שכתב דהט״ז אי אפשר לתרץ כן, דא״כ כריעות והשתחויות הוי גם כן צורך דהוי צורך וחלק של התפילה, ומדאסר המחבר כריעות והשתחויות ע״כ דדעת המחבר דאפילו בכה״ג אסור. משא״כ המגן אברהם לומד דאין השתחויות צורך כ״כ כמו נחש הכרוך על עקבו. וביאור טעמו יש לומר או שלומד דטעם ההיתר של נחש הוא דיש גם בנחש סכנה קצת, וכמו שלומד הערוך השלחן, ולכן דעתו דוקא במקום סכנה התירו, או שהוא שלומד כמו שכתב הכף החיים (סימן ק״ד ס״ק י״ג) שטעם ההיתר בנחש הוא משום כוונת התפילה שקשה לו לכוון בשעה שנחש כרוך על עקבו, אלא שדעת המגן אברהם שצורך כוונת התפילה הוי צורך יותר מכריעות והשתחויות ועי׳ בביאור הלכה מה שכתב בשם הגר״א.

הרי חזינן מכל הנ״ל שנחלקו האחרונים אם מותר לעקור ממקומו באמצע שמונה עשרה כשיש צורך, דעת הט״ז בשיטת המחבר שיש איסור הליכה אפילו לצורך, ואינו מותר אלא במקום סכנה. ואילו דעת המגן אברהם היא שלצורך מותר לעקור אפילו לדעת השו״ע. ולענין הלכה כתב במשנה ברורה (ס״ק ט׳) וז״ל: דאז מותר אם העקירה לצורך מצוה קצת כגון מה שאנו נוהגין בש״ץ שתיכף אחר חזרת התפלה עוקר רגליו ויושב לתחנון במקומות שנוהגין לומר תחנון בישיבה וכן עולה לבימה לקריאת התורה אף שלא הגיע עדיין להקדיש שעם תתקבל שפוסע בו הג׳ פסיעות או כגון מה דאמרינן בגמרא בר״ע שהיה אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת מרוב כריעות והשתחויות והיינו בתחנונים שלאחר התפלה אבל שלא לצורך אסור להאדם לזוז ממקומו עד שיפסע הג׳ פסיעות [מ״א]. וכן דעת השו״ע הרב ערוך השלחן והכף החיים. שכל שהוא לצורך מותר לעקור ממקומו ואפילו צורך שאין בו סכנה, כמו ר׳ עקיבא וכדברי המגן אברהם ומ״ב פוסקים להלכה. אולם נשאר לנו לברר מהו הגדר של צורך והאם נידון דידן שמפריע כוונתו בתפילה בזה שרואה דברי חולין על גבי ספרים קדושים נחשב כצורך שיכול לעקור ממקומו או לא.

גדר "צורך" כדי להתיר עקירה באמצע שמונה עשרה

והנה נראה שגדר צורך כדי להתיר עקירה באמצע שמונה עשרה הוא אפילו אם הצורך היא לכוון יותר טוב או בכלל באמצע התפילה, וכן רואים מהגמ׳ של כריכת נחש שמבלבל כוונה בתפילה, ועל זה התירו לעקור כדי להסיר את ההפרעה ממנו כדי לכוין יותר טוב והוי צורך. וכן מצאנו כמה וכמה דוגמאות מדברי האחרונים והפוסקים בדברים שמפריעים את הכוונה בתפילה, והתירו לעקור ממקומו ונביא מקצת מהם כאן לתועלת הענין. לענין ילד שבוכה בבית הכנסת ואביו מנסה לרמוז לו להיות בשקט ואינו מועיל, כבר כתב בשערי תשובה (סימן ק״ד) ובכף החיים שמותר להתרחק מהם. ואם גם זה לא יועיל פסק הגרשז״א זצ״ל הובא בספר תפילה כהלכתה (פרק י״ב סעיף פ״ז) שמותר לגשת אליו להשתיק אותם. וזהו הכל כדי שיכול לכוין באמצע התפילה. ובשו״ת שפתי נבונים שם הביא פסק ידוע מהחזון איש שאם בנו מפצירו באמצע התפילה שצריך ללכת לבית הכסא, ואינו רוצה ללכת לבד ומפריע לו להתפלל, מותר לאביו להוציאו באמצע שמונה עשרה ולקחתו לבית הכסא, כיון שמפריע לו להתפלל.

טלפון מצלצל באמצע שמונה עשרה

ועוד דוגמא מצויה אם אחד מתפלל וכגון שמצוי אצל נשים שתפללים בבית והטלפון תמיד מצלצל או שאחד דופק להרבה זמן ומפריע את כוונת התפילה, מותר לנתק את הטלפון או לפתוח את הדלת כדי שתוכל לכוון בתפילה וזה נחשב עקירה לצורך כוונה בתפילה, כך פסק הגרי״ש אלישיב זצ״ל הו״ד בספר תפילה כהלכתה שם.

שכח דין באמצע שמונה עשרה ורוצה לקחת ספר מהארון

כתב במשנה ברורה (סימן ק״ד ס״ק ב׳) וז״ל: כתב הח״א [כלל כ״ה ס״ט] העומד בתפלה ונסתפק באיזה דין איך יתפלל כגון ששכח איזה דבר בתפלה מותר לילך ממקומו למקום מיוחד ולעיין שם בספר ואם מותר לשאול הדין צ״ע ונ״ל דמותר. וראה עוד בספרי הפוסקים אם מותר לעיין בספר אפילו בדבר שאינו מעכב בתפילה. הרי ראינו כמה וכמה דוגמאות וכן מצאנו עוד הרבה דינים שפסקו האחרונים וגדולי הפוסקים שכמעט כל דבר שמפריע לו לכוון בתפילה יש מקום להקל ללכת לפי הצורך כדי שתוכל לקבל את יישוב הדעת וכוונה שצריך כדי להמשיך להתפלל בכוונה.

ונחזור לנידון דידן שאחד שרואה בזיון כתבי הקודש באמצע שמונה עשרה כגון אחד הניח פלאפון או משקפיים או ארנק על גבי ספר קדוש [דרך אגב ראה בספרינו אהל יעקב הל׳ כבוד ספרים שהארכנו בנושא זה שיש לעורר לאנשים להפסיק להניח חצים של חולין על גבי ספרים קדושים] והוא באמצע שמונה עשרה ומפריע לו במידה שאינו יכול לכוון בהמשך התפילה, נלענ״ד שמותר לו ללכת ולהסיר את החפץ מעל הספר וכדומה. ובאמת שדין הזה מובא בהדיא

במשנה ברורה (סימן צ"ו ס"ק ז') וז"ל: נפל ספר על הארץ ואינו יכול לכוין מותר להגביהו כשיסיים הברכה שהוא עומד בה ואי לא"ה לא יפסיק וכ"ש שאין לקרוץ באצבע וכיוצא בשעת תפילה. אם התחיל להתפלל ש"ע ונתבלבל מותר לילך למקום הידוע לו ליקח משם סידור [ח"א]. ואף שבספר חסידים שהביא המ"ב כתב שאין ללכת עד שמסיים הברכה, מ"מ כבר כתב בשו"ת אור לציון (חלק ב' פרק מ"ה סעיף כ"ז) דהיום רשאי להפסיק אף באמצע הברכה, כיון הרי בהדיא כתב שאם יש חשש בזיון לספרי קודש וזה מפריע לשמונה עשרה מותר לעקור ממקומו כדי למנוע הבזיון וה"ה בנידון דידן.

ושאלתי כמה מורי הוראה שליט"א וכתב לי במח"ס שבט הקהתי הגרש"ק גרוס שליט"א שאם כשסוגר את עיניו זה עדיין מפריע לו, מותר לעקור ממקומו כדי להסיר את הבזיון. וכתב לי הגר"י שוב שליט"א וז"ל: מהגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א שמעתי דאם זה מפריע לו להתפלל מותר לו ללכת להסיר את זה מהספרים. ומהגאון רבי שריה דבליצקי זצ"ל שמעתי דישתדל להסיח דעת מזה ולא יפסיק ללכת באמצע התפילה.

העולה לדינא: אחד שמתפלל שמונה עשרה ומלפניו המתפלל הניח טלפון או משקפיים שלו על גבי חומש לידו וזה מפריע את המתפלל מאחוריו ששם לב לזה באמצע התפילה שלו, מותר לו לצאת ממקומו כדי להסיר את בזיון כתבי הקודש שקורה מלפניו. (עכ"ל).

סיפור לשבת

עיסקה ברובל אחד

מעשה אירע בעיר סלוצק שהיכה בשעתו הדים. חי שם רופא פורק עול שנהג לצאת לשוח לפנות ערב, מטעמי בריאות. פעם, ביום חמישי, עבד ליד האטליז וראה את הקצב מפציר בקונים שייצאו מן החנות, "הרוצה - נא ישוב בעוד שעה!" אמר הקצב. הקונים התפזרו בלא טרוניה, נראה שרגילים היו בכך. הרופא הסתקרן ושאל את הקצב לאן הוא ממהר עתה. "לבית-הכנסת" - ענהו הקצב - "לתפילת מנחה וערבית אני ממהר ולשיעור שביניהם." "אבל היום יום חמישי, היום 'הבוער' שבשבוע והחנות מלאה קונים! איך מלאך ליבך לגרש בכוח את הפרנסה?!" "ראשית, הפרנסה משמיים! עליך לדעת כי יהודי חייב לדאוג גם לעולם הבא שלו!" - השיב הקצב. "אין דבר כזה הקרוי עולם הבא!" - ליגלג הרופא. הקצב משך בכתפיו והחיש צעדיו: "לכבודו אולי אין. לי, אני מקווה שיהיה..." הרופא נפגע מהתשובה השנונה. "שמע נא," - לעג - "אולי תרצה להגדיל חלקך בו - מוכן אני למכור לך גם את חלקי בו, תמורת רובל אחד במזומן..." הקצב הביט ברופא במבט בוחן והפטיר: "ובכן, למה לא? הרי זה עסק הוגן!" הוא הוציא מכיסו רובל ומסרו לרופא, שנשאר נטוע במקומו מביט בתימהון אין קץ בקצב המתרחק. הוא סקר את הרובל שבידו, הכניסו לכיסו והמשיך בטיולו הרגוע, תמה על אמונתם התמימה של פשוטי העם.

חלפו שנים מספר. אל האטליז נכנסה אישה כבודה ולאחר התוודעות קצרה עם הקצב שאלה: "כבודו אולי הכיר את בעלי המנוח?" כיוון שהציגה את עצמה כאלמנת הרופא, זכר הקצב במי המדובר. "כן, ראיתיו אך לא נזקקתי לשירותיו, תודה לקל." "כבודו לא שוחח עימו מעולם?" - התפלאה האלמנה- "מוזר הדבר... אספר לכב' מה מטרת בואי. בעלי נפטר לפני זמן קצר. לאחר פטירתו ראיתיו בחלום נרעש עד מאוד. הוא סיפר לי שהוא הובא למשפט לפני כסא הכבוד, ועבירותיו רבות מספור. דנו אותו למדור התחתון של הגיהינום. הוא מחה ואמר: 'אמת שעברתי את כל העבירות האלו, אך מאידך גיסא הרי החייתי נפשות רבות וריפאתי עניים ללא כל תשלום. כלום זהו משפט צדק בעולם האמת?!' ענו לו: 'אמת, היה בכוח מצוותיך להמתיק את עונשיך, אך מה נעשה ומכרת כל זכויותיך לקצב במחיר רובל כסף אחד?' "בעלי החל לזעוק - כך הוא סיפר לי בחלומי - וקרא: 'אללי ליי רחמו עליי! אולי יסכים הקצב לחזור בו מן המקח!' "נכמרו עליו רחמי בית דין של מעלה ונתנו לו רשות להופיע בחלומי ולבקשני לבוא לכאן לבקש שתבטל את הקניה. "את האמת אומר, קמתי בבוקר נרעשת, אבל ביטלתי את העניין מלבי. אולם משהחלום נישנה פעמיים ושלוש, ובעלי החל כבר להתייפח ולבכות מרה, החלטתי לחפשך ולבוא לשאול אותך אם חלום אמת הוא אם לא. אך אם כבודו אומר שהכרת את בעלי מראייה..." במהלך סיפורה נזכר הקצב בכל אותו מאורע. נרעש הוא אמר לה: "אמת ויציב! כן, כך היה המעשה... לא שיערתי בזמנו איזה מקח טוב עשיתי, בהיסח הדעת בא לידי!" "אם כך, הא לך רובל כסף!" - אמרה האישה בנחרצות "בטל את המכירה!" "השיב לה הקצב בחום: "לא עולה בדעתי! הן תבין הגברת, אדם קרוב אצל עצמו... קצב פשוט אני ומצוות רבות אין בידי. כמה קינאתי תמיד באלו שיושבים ב'מזרח' בעולם הזה וישבו גם ב'מזרח' בעולם הבא... עכשיו, שזכיתי במצוות רבות של הצלת נפשות

המשך בעמוד הבא...

מקומי 'שם' מובטח..." האישה נואשה ואמרה: "טוב, איני אלא שליחה. כשיבוא בחלום אמסור לו את תשובתך", למחרת בבוקר השכימה האישה והלכה לבית הכנסת. היא המתינה לצאתו מהתפילה של רב העיר הרידב"ז זצ"ל. הרב יצא, מוקף בנכבדי העיר, והאלמנה עיכבה אותם וסיפרה את סיפורה: בעלה בא אליה גם הלילה בחלום, וכששמע את תשובת הקצב זעק זעקת שבר ודחק בה ללכת לרב העיר ולהזמין את הקצב לדין תורה! נרעש הרדב"ז ונרעשו הנכבדים. הסיפור עשה לו כנפיים ותהום את כל העיר. לרגל העניין הציבורי קבע הרב שדין התורה ייערך בהיכל בית הכנסת הגדול. בשעה היעודה היה בית הכנסת מלא מפה לפה והמונים צבאו על החלונות והדלתות. הס הושלך בהיכנס הרב והדיינים. הם ישבו על הבימה המוגבהת והאלמנה התובעת הוזמנה לפרש את תביעתה. נבוכה הייתה, רחוקה כל כך באורחות חייה מהרב ודייניו ומהקהל השומר תורה ומצוות. אף לא הבינה היא לאשורו את המושגים "גן העדן" ו"גיהינום". אך זאת ידעה, חוותה והעבירה את רשמיה: בעלה היה מודאג מאוד, רעד ורתת, הפציר בה בתחנונים. "כנראה שביטול העיסקה חשוב עבורו מאוד..." - אמרה והעלתה חיוכים על פני השומעים. להזמנת הרב העיד הקצב וסיפר את השתלשלות העניינים. הוא ציין כי נענה להצעת הרופא למכירת העולם הבא וכעת מתברר מדברי האלמנה שזו, בעצם, עיסקת חייו. "איני מתכוון לוותר עליה. חייך וחיי אחרים - חייך קודמים!!" הרב היסה את המילמול הנרגש שנשמע באולם, מקצתם מצדדים בעמדת הקצב והרוב מרחמים על נשמת הנפטר. "בית הדין יוצא להתייעצות." אמר הרב - "פסק הדין יינתן בעוד חצי שעה." הרב קם ויצא עם הדיינים לחדר צדדי בביהכ"נ והמקום הפך מיד לזירת התנצחויות נסערות. מעניין, שהכל היו בדעה שאי אפשר להכריח אדם לוותר על מקח טוב שרכש. אך היו שטענו כי קיימת כאן טענת "אסמכתא", היינו מכירה המתבצעת על סמך הנחה מוטעית, הנחשבת - בתנאים מסויימים - כאינה תקפה. והיו שטענו כי מידת הרחמים והחמלה ראוי שתחתור כאן לפשרה. הויכוחים נדמו בהיכנס הרב מלווה בדייניו. "פסק הדין מכיל שלושה סעיפים" - פתח הרב ואמר. "הסעיף הראשון: המכירה אינה תקפה". פרץ חרישי של שמחה נשמע בקהל אך הוא נדם מיד. הרב הסביר: "עולם הבא אינו רכוש היכול לעבוד מיד ליד, להיקנות או להימכר. עולם הבא הוא האור שהמצוות הזריחו בנשמתו של האדם והכשירוהו לקלוט את התענוגות הרוחניים הנפלאים וההשגות העילאיות והמרוממות - ואיך יזכה בהם אדם שלא עמל ולא השיג, ואינו מוכשר לחוות את הדברים?! "ובכן, המכירה הנידונה נעשתה על סמך ההנחה שגן העדן הוא כתשלום הרובלים, ואין זה נכון: כל מצווה שהאדם עושה וכל עבירה שהוא נמנע מלעבור, מוסיפים בו כוח רוחני המאפשר לו לקלוט אור רב יותר וליהנות הנאה רבה יותר מזיו השכינה, שהוא תענוג שאין דומה לו. מובן, אם כן, שהשכר הרוחני אינו ניתן למכירה. פסק הדין הוא, איפוא, שהאלמנה תשיב לנתבע את הרובל והמקח בטל." הקהל נאנח אנחת רווחה וביקש להתפזר, אבל הרב לא סיים: "סעיף ב' קובע, שלמרות שהמכירה בטלה, איבד הרופא את כל חלקו בגן העדן!" אנקת תדהמה נשמעה בקהל: למה ועל מה?! "אין לבית הדין ברירה, חייב הוא לפסוק על פי ההלכה" - אמר הרב. - "פסוק מפורש הוא בספר יחזקאל (ל"ג י"ב) 'ואתה בן אדם אמור אל בני עמך, ערקת העריק לא תצילנו ביום פשעו'. והסבירו בגמרא (קידושין מ:), שהמדובר בעריק שהתחרט על עריקותיו וויתר על שכרו. וכן מבואר בתחילת פרק 'חלק' (סנהדרין ע.) שהכופר בעולם הבא נדחה מהעולם הבא, והרי זה הוא המקרה שלפנינו. הנפטר כפר בשכר שעתיד לבוא, והסכים למכור את חלקו בו, ועל כן - למרות שהמכירה כשלעצמה לא חלה - זילזולו בו וכפירתו בו טרדוהו ממנו. זו ההלכה ואין לשנותה!" נהם אכזבה עלה בקהל. הכל הפסידו כאן. הקצב איבד את תקוותו הגדולה והרופא יצא קירח מכאן ומכאן: את הרובל החזיר ואת עולמו איבד...

"סעיף ג'!" - עלה קולו של הרב - "הואיל ועקב המאורע נגרם קידוש שם שמיים ויהודים רבים התחזקו בראותם שיש דין ויש דיין וכל מעשה יבוא במשפט, קובעים אנו על דעת המקום ועל דעת הקהל, שזיכוי הרבים הזה נזקף לזכותו של הרופא. והואיל וחז"ל הקדושים אמרו (יומא פ"ז.) שהמזכה את הרבים אינו נופל לגיהינום, יפטר הרופא מדינה של גיהינום. והואיל ואמרו (באבות פ"ה מי"ח), שזכויותיהם של הרבים נזקפות גם לזכותו, ראוי מעמד זה של חיזוק אמונה להקנותו חלק לעולם הבא." אנחת רווחה נשמעה בקהל. הקצב פילס דרכו אל הרב בקוראו: "רבי! רבי! הן תודו שגם לי יש חלק בכך. תפסקו שגם חלקי לא יקופח..."

מכאן נשכיל ללמוד, שהרשעים אינם מצליחים להתגבר על עצמם ועל תאוותיהם ואח"כ מחפשים הם מזור למעשיהם ואינם מבינים שהם מחליפים עולם נצחי בעולם רגעי, "אכול ושתה כי מחר נמות". רק אח"כ בבית דין של מעלה הם מבינים גודל טעותם אבל כבר אז אין דרך חזרה... ("ברכת דוד").

שביבים / שאול שיף

דו"ח על מהירות מופרזת

/ הרה"ח ר' יצחק ברבר

ישראל העיף מבט על ה"ספידומטר", המחוג הראה על מהירות של תשעים קמ"ש ועל הכביש במקום שבו נהג, היה תמרור המגביל את הנסיעה עד שישים קמ"ש. לפתע הוא שמע ממערכת הקריזה של ניידת משטרה הצמודה מאחוריו, את הקריאה "תעמוד בצד".

"איך זה קורה לי?" חשב ישראל לעצמו, זו הפעם הרביעית שהוא נתפס על מהירות... אך את הנעשה אין להשיב. השוטר החנה את רכבו ויצא אליו. ישראל הביט במראה וראה את פני את השוטר שהתקרב אליו. הוא התבונן פעם נוספת על פניו ונתמלא פליאה: הרי זה יעקב, אחד המתפללים בבית הכנסת בו הוא גם מתפלל. הוא פוגש אותו כמעט כל שבת והם מברכים זה את זה בברכת שבת שלום. הוא כלל לא ידע שיעקב מתנדב במשטרת התנועה ועוד עם מדים. הוא נראה שונה לגמרי מאותו יעקב של שבת.

ישראל חש הקלה. יעקב ודאי יתחשב בו. הוא יצא ממכוניתו וקידם את יעקב בברכה, ועם חיוך על הפנים אמר "שלום יעקב, אני מופתע לראות אותך ככה במדים. לא ידעתי שאתה מתנדב במשטרת התנועה". "שלום ישראל" השיב לו יעקב כשארשת פניו רצינית. "אני מניח שתפסת אותי על חם. אני פשוט מיהרתי הביתה, מהבוקר לא אכלתי כלום, ומהבית התקשרו שהאוכל מוכן..." גמגם ישראל "אז אתה מבין... לכן לא השגחתי... זה קורה..." הוא קיווה שבכל זאת ההיכרות ביניהם תפטור אותו מקבלת דו"ח. "אבל ממבט קטן בעברך רואה אני שיש לך עבירות קודמות, וזו לא הפעם הראשונה שאתה נוהג בניגוד לחוק" אמר יעקב כשהוא שומר על ארשת פנים רצינית. "אוי ואבוי לי" חשב ישראל בליבו, "זה הולך להיות לא טוב, הוא ודאי ירשום לי דו"ח, ולנוכח ההרשעות הקודמות מי יודע מה הוא ירשום בדו"ח?"

יעקב ביקש מישראל שיחזור וישב ברכבו. הוא ניגש לניידת ויצא עם פנקס דוחו"ת. ישראל חש נבוך, הוא הביט בתסכול על יעקב מהמראה, וראה אותו רושם דו"ח.

הוא חשב לעצמי כיצד יושיט לו יד בשבת, ויברך אותו בברכת שבת שלום כמו שהיה עד היום? ובכלל לחבר רושמים דו"ח? והוא המשיך להרהר לעצמו "הרי זה קצת מוזר, הוא לא ביקש ממני פרטים מזהים, כיצד הוא רושם דו"ח?"

דפיקה קלה על שמשת החלון קטעה את הרהוריו של ישראל, הוא היסב את פניו וראה את יעקב מסמן לו לפתוח את החלון, כשהוא מחזיק בידיו דף מקופל. ישראל פתח את החלון כדי חריץ קטן ויעקב השחיל דרכו את הנייר המקופל עם ארשת פנים רצינית.הוא פסע אל הניידת מבלי לומר מילה.

"מעניין, כמה יעלה לי הקנס הפעם?" חשב ישראל, ופתח לקרוא את הדו"ח. להפתעתו ולתדהמתו לא היה זה טופס של דו"ח, אלא היה זה נייר לבן חלק ועליו נכתב:

"ישראל יקירי, לפני מספר שנים היתה לי בת, אהבתי אותה אהבת נפש, ולא רק בגלל שהיתה בת יחידה, אלא כשהייתה מחייכת היתה מקרינה מזיו פניה אור, שכל העומדים מסביבה היו מעלים חיוך של שמחה על פניהם. היא היתה בת שש כאשר נדרסה למוות ע"י נהג שנסע במהירות מופרזת מעל המותר בתוך העיר. במקום 60 קמ"ש נסע על 90 קמ"ש.

במשפט שנערך קיבל הנהג הדורסן לשבת בכלא מספר חודשים, ולאחר מכן יצא לחופשי. כעת הוא יכול לחבק את ילדיו, ואני לא אוכל לחבקה שוב לעולם. את חיוכה הקורן והשובה כבר לא אראה עוד. מאות פעמים ניסיתי לסלוח לנהג ההוא, אך בתוככי ליבי אני חש שאינני מסוגל למחול מחילה שלימה.

אז תסלח לי ישראל, סע לאט, כי יש לי עוד בן יחיד שנולד אחרי הרבה שנים. אנא שמור לי עליו! החותם ידידך יעקב.

צמרמורת אחזה בישראל, הוא הרים את עיניו, וראה את יעקב נוסע במורד הרחוב, הוא הביט בו עד שנעלם, והוא נותר לשבת נטוע במקומו דקות ארוכות, מהרהר בדו"ח שקיבל. הדמעות שזלגו מעיניו עדיין לא יבשו, וכשנכנס לביתו לא הבינו מדוע הוא כ"כ נסער ונרגש. הוא הרים את ביתו הקטנה ואימץ אותה בחום אל ליבו, חיבקה בחזקה, והדמעות לא פסקו אלא גברו... היה זה הדו"ח היקר והחזק שקיבל מעודו.

חלומות הברון

בנו של רבי יהונתן אייבשיץ, הברון בנימין וואלף אייבשיץ, התקרר מעט בעבודת השם אחר פטירת אביו הגדול. ליבו היה פתוח לכל נצרך מאחיו היהודים, ומתוקף תפקידו הרם והקרוב למלכות עזר ליהודי העיר בכל דבר. ברם במצוות שבין אדם למקום נחלש ל"ע, ואט אט התרחק מדרך התורה המסורה.

מיום שמת אחד מידידיו השרים הנוכרים, חתר בנימין לקחת את אלמנתו לאישה. אומץ רב נדרש ממנו כדי לעשות מהלך שכזה, אך הוא היה כבר עמוק במלתעותיו של היצר. יום חתונתם נקבע לחודש מרחשון.

ראש השנה הגיע, אוירה של חג פשטה בין כל בתיהם של יהודי העיר, אך ליבו של בנימין בל עמם. עסוק הוא בשלו, מתכונן ליום חתונתו עם אלמנת השר הגוי. הלילה ירד, ובנימין עלה על יצועו, מנסה להירדם. והנה בחלומו רואה את אביו, ופניו אינם כתמול שלשום. רועם הוא, ובצדק. הן בנו יקירו עומד לשאת לו אישה נוכרייה, בת לעם זר, עם אחר. האב מפציר בבנו: "עזוב את הדרך הזאת, היא אינה בשבילך! הן בן אתה לעם הנבחר! חזור בך!". בנימין התעורר מחלומו כשאגלי זיעה מכסים את בשרו.

במשך כל היום התלבט בנימין בליבו. איך אוותר על תאוותי? ואיך אקום ואברח ואחשב ללעג וקלס בעיני כל השרים ונבחרי המלכות? ההתלבטות הייתה קשה. כך עבר לו היום הראשון של ראש השנה.

ויהי ערב, והנה שוב חזר החלום ונשנה. הפעם אבא היה יותר נוקשה ותקיף. בקול גדול ציווה עליו: "קום ותעזוב! אתה יהודי, כיצד עולים על ליבך תירוצים שונים, טיעוני שווא!

בן אתה לעם הנבחר!". בנימין קם מחלומו ומצא את עצמו על הרצפה, מתחת למיטתו, כולו אחוז בעתה. ושוב, חיבוטי נפש קשים. ייסורי הלב, חששות כבדים. אבא המשיך לבוא בלילות. דואג הוא לו. לא ייתן לו לבעוט בקדשי השם. ייסוריו של בנימין היו מרים,

הוא הביט על מצבו, כיצד זה נפל לדיוטא שכזו, לשאת נוכרייה. המחשבות עלו והשתלטו על כולו.

בין כסה לעשור נפלה ההחלטה: עוזב אני את הדרך הזאת, ויהי מה. קרא אליו את שמשו של אביו והתוודה לו על דבר חלומותיו. מעוניין הוא בתשובה. מצויד באומץ רב, ללא שום חשש, ובלי להביט מה השאיר מאחוריו, אם זה כסף, אם זה כבוד, אם אלו תאוותיו. קם ועזב הכול. הסיר מעליו כל סממן גאווה וחטא ובחר בדרך האמת.

רק בארץ ישראל

/ הרב תומר אנגלסמן

בהיות יצחק עקוד על המזבח הפך להיות אדם במדרגה גבוהה, עולה תמימה, שהתקדש על גבי המזבח.

לכן, אברהם מזהיר את אליעזר, שאם יקיים את שליחותו בסיוע ליצחק להתחתן, לא יהיה זה בכל מחיר. שכן, אל לו להוציא את יצחק מארץ ישראל: "השמר לך פן תשיב את בני שמה!"

כך גם ה' מצווה ליצחק עצמו: "אל תרד מצרימה! שכן בארץ אשר אמר אליך. גור בארץ הזאת" הכלי יקר אומר שהפסוק תמוה! בתחילת הפסוק ה' אומר שהוא יגיד בעתיד ליצחק באיזו ארץ לגור: "אשר אמר אליך" ומיד ה' אומר לו: "גור בארץ הזאת".

מסביר הכלי יקר שה' רצה שיצחק יהיה מוכן כל הזמן למצב של נבואה. לכן כוונת ה' בביטוי "אמר אליך" לא מתייחס לאמירה באיזה ארץ יצחק צריך להיות, שהרי ברור וידוע שיצחק צריך להיות בארץ ישראל, אלא "אמר אליך" מתייחס לגילוי השכינה, שכוונת ה' היא שרק בארץ ישראל יצחק יזכה להשראת שכינה.

בנוסף, מסביר הנצי"ב מוולוז'ין, שאומר ה' ליצחק "גור בארץ הזאת" שאפילו אם קשה לך בארץ בגלל הרעב צריך אתה להמשיך להיאחז בארץ ולהראות דוגמא לזרעך, שאף אם לעיתים קשה בארץ אנחנו מחבבים אותה ואוהבים אותה. נוסיף לדברי הנצי"ב שגם אם עדיין לא זכינו לחזרת הנבואה ויש רעב לדבר ה' בארץ, אנו יודעים שרק כאן זה יחזור ובעזרת ה' בימינו.

בסוד שיח
כשם שפרצופיהם שונים
כך דעותיהם שונות

עיצוב ועריכה גרפית:
גיל ויין עיצוב גרפי
אימייל. gilwein26@012.net.il

נשמח לקבל תגובות
והערות מהקוראים
בדואייל: besod@013net.net